

Horatius Noster

Az idei könyvnap egyik legkedvesebb meglepetése volt az Officina-könyvek kiadásában megjelenő Horatius Noster, Magyar Horatius. A kétnyelvű kis könyv Horatius legszebb költeményeit tartalmazza eredetiben, és fordítás gyanánt egybegyűjti a XVI. századtól napjainkig a magyar Horatius-fordítások legjavát.

Előszó gyanánt a kötet Kerényi Károly Horatius Noster c. tanulmányával indul meg. A kiváló, határainkon túl is messze ismert klasszikus filológus ebben a talán legsikerültebb írásában a Horatius-arcnak egészen más vonalait emeli ki, mint amelyeket idestova kétezer esztendőn át meg szoktunk látni benne. Mindenekelőtt megszabadítja attól a magyar függetlenségi szemlélettől, amely a múlt század végén Horatiusban a szabadság-pátoszt hiányolta és konformista politikai állásfoglalását kifogásolta. Azután pedig Horatiusnak, mint az arany középszer nyárspolgári ideálja költőjének a képzetét, ha nem is cáfolhatja meg, de annyira elmélyíti, hogy a Horatius-kép elveszíti minden ráragadt kisszerűségét. Szerinte Horatius egy nagy és égető mítosznak megszállott költője volt: abban a korszakában, amikor époszait írta, egy távol, boldog szigeten hitt, és feltárva a korabeli Róma fekélyeit, arra buzdította honfitársait, hagyják el a romlásnak indult Várost és legalább is a különbek, hajózanak el egy fogható mitológiába. Később pedig, „megtérve“ Augustus császár hitére, a valóságos Rómában akarta kiépíteni ezt a szigetet, a jobb s nemesebb lelkek és tudós, babéros költők magasabb életközösségét, belülről akarta megvalósítani a harmóniát, amelyet császára kint a politikában és az államvezetésben épített ki.

Kerényi Károly előszavát szervesen egészíti ki Waldapfel Imre utószava, melyben Horatius magyarországi fortune litténaireje rajzolódik elénk, a legrégebb említéstől, egy 1302-es oklevéltől kezdve, napjainkig. Korahumanistáink már idézgetik, találkozunk „Ora-cius“-szal a magyar nyelvű kódexeinkben, Szent Katalin verses legendájában és a XVI. század zoltáros, intő költői közt fellép az első Horatius-fordító, Tasnádi Péter. Ettől kezdve Horatius állandóan jelen van a magyar irodalomban, még pedig kétféle alakban: „egyfelől az irodalmi tudat kialakulását irányító kánon (az Ars Poetica), másfelől morális tanulság forrása“. A magyar horatianizmus nagy történelmi pillanata a XVIII. század vége. A Felújulásnak Horatius kedvenc költője, versenyezve fordítja minden költőnk a magyar pilgrim fatherek nemzedékéből. A „magyar Horatius“ később elveszti nemzeti fontosságát, Toldy Ferenc 1851-ben már mint meg-

oldott feladatról beszél róla, de a horatiusi forma zárt tökéletessége továbbra és mindmáig csábítja a költőket, hogy magyar tömlőkbe öntsék át az ó falernumi bort.

Waldapfel Imre tanulmánya terjedelméhez képest megdöbentő gazdaságú ismeretanyagot ölel magába. Érthető, hogy mikor ennyi tényt kellett tömöríteni, nem volt érkezése, hogy elmerengjen azon a kérdésen, vajjon mi a magyarázata annak az irodalomtörténetben egyedülálló inspiráló elevenségnek, amellyel Horatius művei a XVIII. század végén hatottak, nemcsak minálunk, hanem egész Európában is? A technikai ok nyilván az iskola volt: a mi Horatius-fordítóink is legtöbbször tanárok, akik nyári otiumukban lefordítgatják, amit télen át tanítottak. De kétségkívül mélyebb okai is voltak Horatius kultuszának. A latin költő két ponton is találkozott a kor uralkodó áramlataival: arany középszeret hirdető epikureizmus a Felvilágosodás morálfilozófiájának felel meg, a mulandóság szelében való meg-megborzongása pedig a preromantikus lelkekben váltott ki rokon rezdüléseket. Így nálunk legkivált Berzsenyiben, akit Waldapfel igen helyesen nevez legfőbb horatianusunknak, bár nem fordította Horatius verseit. Igen stilusos megoldás, hogy egy Berzsenyi-vers áll mottó gyanánt a kötet előtt: ő nélküle nem lehetne Horatius Nosterről beszélni.

Az előszó és utószó között pedig ott van az opus, az eredeti versek mindig új hódolatra kényszerítő legmagasabb latin szépsége, és a magyar fordítások meglepő gazdagsága. A magyar fordítások, amint így időrendi sorban egymás után következnek, minden elméletnél plasztikusabban mutatják be azt a processzust, amit magyar szellemtörténetnek szoktunk nevezni. Az olvasónak egy fiatal filológus-költőnk sorai jutnak eszébe:

*Micsoda bőség és „görög szegénység”,
görög álmok nyomában hogy keressék
fajtánk javát e bajuszos Apollók,
daloltak, karban, rendben: a nemesség.*

Az első fordítók még nem értek el az antikos formához — de íme a magyar ritmusban, a tündérmesei fordulatban is milyen elevenen beszél az antik Horatius:

*Maecenas, én Diszem! Te Régi Királyok
Király Fiainak Vitéz Unokájak!*

Amikor pedig megtalálják a mértékre szedett verselés titkát, a verslábak nemes kényszere alatt, szemünk láttára változik át az addig oly terebélyes magyar nyelv klasszikusan koncizzé és ércessé.

Az olvasó számára nem a legkisebb meglepetés az, hogy az időben annyira szétszórt fordítások mennyire hasonlítanak egymásra, gróf Ráday Gedeontól Szabó Lőrincig és Rónai Pálíg. Ugy látszik

Horatiust magyarra csak egyféleképp lehet fordítani, egy bizonyos nyelven, egy bizonyos melódiával.

Mégis, a régiek, a XVIII. századiak mintha előnyben lennének a maiak és különösen a multszázadvégiek fölött. Metrikus hűségük dacára valahogy szabadabbak voltak: szabadabban bántak a szöveggel és főképp szabadabb volt még a magyar nyelv, Arany János kánonja előtt. Megengedhetők voltak a szép latinus inverziók, amelyeknek Baróti Szabó volt a túlozó atyamesterük, de amelyeket nagy költők, főképp Vörösmarty, oly nagyszerűen használtak. Ennek a nagyobb szellemi és nyelvi szabadságnak köszönhetjük a kötet legszebb strófáját, a Kazinczy által fordított O navis utolsó versszakát:

*Csüggedve sirtam annyiszor akiért,
De akit épen láttam agyarkodó
Örvényiből mindig kikelni,
Ah! mikor érsz kikötődbe vissza?*

Az eredeti vers lemondó végzetatmoszférája Kazinczy fehér izzásában irracionális, reményen-túli reménykedéssé alakul, amint Az ember tragédiája befejezése, vagy a Vén Cigány. És nyelviileg: ki úzne ma ilyen vakmerő játékot a vonatkozó névmásokkal, ki merne egy egész strófát „akiért“-re és „akit“-re felépíteni, pedig milyen gyönyörű.

Legadekvátabb Horatius-fordítónk kétségkívül Virág Benedek volt. Neki nem kellett semmi erőszakot elkövetnie költői modorán, hogy Horatius szócsöve legyen. Virág, a Horatius-fordító, mégis gazdagabb, mint Virág az óda-költő: mert mint fordító már sokat tanult nagyobb tanítványától, Berzsenyitől és készen átvette Berzsenyi horatiusi sorait. Az antikos mértékben mégis a kötet legszebb darabja Vörösmarty fordítása. Horatius klasszicizmusa és Vörösmarty barok-romantikus nyugtalansága egészen különös, megejtő diszharmóniába találkoznak össze:

*Haj! mi gyakran fog az
A végzésre bosszús könnyeket ejteni,
Átkozván hitedet, majd
Ámul a habok árjain,*

*Aki véled arany napjait éli most
Vélvén, hogy te örök kedvese lész neki,
Bár könnyű levegőként
Lengsz változva — szegény, kire*

Uj fényed kiderül.

Az antikos sokadalomtól elkülönülve magányos magaslatokon áll a kötetben a magyar verselés két legnagyobb mestere, Arany János és Babits Mihály: ők rimekben fordították Horatiust. Babits keraifjúkori Horatius-fordítása teljesen elűt a magyar Horatianusoktól, lázas belső ritmusával, ideges rímjeivel, és a vers kiválasztásával is: a másik Horatiust sejteti, a rejtettebbet, a dionysikusabbat, akit kevésbé ismertek a régebbiek, a bajuzos Apollók.

Szerb Antal